

Els 900 anys de la consagració de les esglésies de Santa Maria i Sant Climent de Taüll i la seva commemoració, 2023-2024

Durant l'efemèride, es posaran en valor les actuacions que s'hi han fet per revertir les ferides de l'espoli, però, sobretot, es reflexionarà sobre les possibilitats de futur, els nous sabers i continguts patrimonials

Interior de Sant Climent de Taüll | Generalitat de Catalunya

Els dies 10 i 11 del desembre de l'any passat es varen escaure els 900 anys de la consagració consecutiva de les esglésies de Sant Climent i Santa Maria de Taüll, el 1123 pel bisbe de Roda de la Ribagorça. La rememoració que avui se'n fa per iniciativa del govern de Catalunya i a càrrec del Departament de Cultura, no remet al ritual sacre que fou la consagració sinó al fet molt més significatiu que aquest emmarca, constituït pel seguit d'episodis històrics de la seva construcció i dotació amb rics continguts de pintura, talla i mobiliari litúrgic. Aquest desplegament arquitectònic i artístic, iniciat segurament en el segle XI i allargat en el següent, fou executat per artífexs de gran saber, amb àmplia i actualitzada cultura dins la plàstica romànica. Avui es compten entre les aportacions majors a la creació artística universal, com ratifica l'alta consideració de Patrimoni Mundial atorgada l'any 2000, juntament amb els altres temples romànics de la Vall de Boí. Just un segle abans, però, aquests temples eren ben desconeguts i segurament el primer a remarcar-ne la importància fou Lluís Domènech i Montaner el 1904. Tanmateix el seu coneixement

i difusió es deu als estudis resultants de la missió acadèmica de l'Institut d'Estudis Catalans endegada tres anys després per Josep Puig i Cadafalch. A la reconeixença artística, especialment de les seves pintures, va seguir l'interès comercial que desvetllaren en el mercat internacional, obert cada cop més a les obres romàniques hispàniques. Tant és així que el 1919 es va activar una gran operació privada que en preveia l'extracció per part d'especialistes italians i exportació als EUA. Tanmateix l'afer va poder ser estroncat per l'acció coordinada políticament pel mateix Puig i Cadafalch i tècnicament pel director del museu de Barcelona Josep Maria Folch i Torres. Les extraccions previstes es revertiren cap al museu barceloní del qual avui és hereu el MNAC, davant la vulnerabilitat que es considerava tindrien de mantenir-se in situ, per evitar-ne així la comercialització i assegurar que es conservessin. Les obres foren traslladades i definitivament instal·lades al museu el 1923.

Pel que fa als temples, no va ser fins a mitjan segle XX que reberen la primera atenció restauradora, continuada de forma més o menys sincopada fins ara, no concloua i condicionada de sempre per l'absència de la part més important de la decoració mural original d'ençà els anys 1920. Les solucions adoptades per a revertir-ne la pèrdua in situ han evolucionat des de les reproduccions manuals pintades dels anys 1960 a la còpia fotogràfica i d'aquesta al dibuix digital amb projecció virtual del vídeo mapatge de 2013, realitzat des del Departament de Cultura i de gran succés. La seva projecció, que mostra la pintura conservada al MNAC i l'acurada restitució hipotètica de tot el conjunt, constitueix una experiència pionera en la reversió dels traumes produïts per l'extracció d'obres dels seus ambients d'origen, sigui per espoli colonial, agressió politicocultural o interès mercantil, que demanen solucions rigoroses i pacificadores amb recursos innovadors. Per l'especial condició dels dos temples, en tant que creacions gairebé mil·lenàries, d'origen basilíquiques arquitectònicament molt semblants però amb processos històrics ben divergents de transformació, migpartits avui entre construcció i decoració desplaçada, afectats per infinitat d'escomeses i sotmesos a llargs processos de reconeixement, estudi i restauració, canviant en conceptes i realitzacions, encara oberts i de llarg recorregut, la commemoració demanava uns plantejaments ben específics. Així en lloc de celebrar i donar difusió a les realitzacions presents com a fites conclusives, s'ha volgut situar en una actitud dinàmica orientada a impulsar noves intervencions després de compilar la recerca i treballs efectuats fins ara, amb l'objectiu de transcendir l'estat de la restauració i presentació d'ambdós edificis amb l'aportació de nous sabers i continguts patrimonials.

Les actuacions s'han programat tenint en compte la intensitat i el rigor no l'extensió i l'efímer, amb la intenció d'evitar també el tòpic i deixar realitzacions perdurables i d'alt contingut. En aquest sentit es fa incidència sobretot en un aspecte poc explorat, mai restaurat i molt significatiu: els vestigis de decoració pictòrica original exterior de les seves façanes, revestides en temps romànics d'arrebossat i ornades amb motius geomètrics de color. Les millors restes d'ornamentació que es conserven, que es troben al campanar de Sant Climent, seran restaurades juntament amb la seva arquitectura, segons un projecte ara en curs de redacció. També pel que fa a la decoració interior s'actua al temple de Santa Maria, on l'únic fragment de pintura mural que resta a Taüll, que va ser arrencat el 1971 i fins ara es presentava com a peça exempta, s'ha recuperat i situat de nou a la ubicació original. L'obra mostra l'escena del bany de l'infant Jesús i correspondria a un cicle desaparegut de la vida de Crist que s'atribueix al mestre del Judici Final. S'ha reinstal·lat aquest mes de juliol, restaurat de nou. Aquestes dues actuacions són les més destacades en el vessant de la conservació i restauració.

Pel que fa a l'obtenció d'un corpus extensiu de la documentació gràfica, audiovisual i escrita d'ambdós temples, de moment s'ha conclòs la recopilació referida a Sant Climent. S'hi han inclòs els seus aspectes històrics, artístics i arquitectònics amb especial atenció a la produïda pels treballs efectuats d'ençà el segle XIX, fins ara, poc accessible i institucionalment dispersa. El resultat es trobarà aviat a disposició pública en un repositori que es podrà consultar des de la plataforma d'Arxius en Línia, gestionat des de l'Arxiu Comarcal de l'Alta Ribagorça. Aquesta experiència de documentació exhaustiva i de difusió oberta s'ha testat com a pilot de cara per fer-la extensible a d'altres monuments significatius del país.

Resten per a assenyalar altres actuacions en el camp de la divulgació com ara la publicació prevista a final d'any sobre les esglésies romàniques de la Vall, i en col·laboració amb l'editorial Triangle de la guia, ?primera per estrany que sembli?, que hi haurà de les esglésies romàniques de la Vall i que incorpora les aportacions més recents tant de les recerques històriques i

arqueològiques com dels treballs de restauració i agençament museístic. Justament per a recollir i donar a conèixer aquestes aproximacions i les accions que s'han dut a terme el mes de novembre tindran lloc les jornades «Taüll 900 anys. Estudi, reflexió i acció». Si bé amb aquestes dues darreres produccions es dona per closa oficialment la commemoració anyal, restarà pendent pel 2025 realització la restauració del campanar de Sant Climent.

Eduard Riu-Barrera, arqueòleg i historiador. Comissari dels 900 anys de les esglésies de Santa Maria i Sant Climent de Taüll. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 2024.

Recordeu que podeu adquirir la revista aquí i també subscriure-vos-hi AQUÍ.